

S ONE STRANE SLUČAJNOSTI

MARTIN PLIMER I BRAJAN KING

Priče o neverovatnim slučajnostima
i o misteriji i matematici koje leže iza njih

Preveo
Daniel Reljić

■ Laguna ■

Naslov originala

Martin Plimmer & Brian King
BEYOND COINCIDENCE

Copyright © 2004, 2005 Martin Plimmer and Brian King
Translation Copyright © 2008 za srpsko izdanje, LAGUNA

*U sećanje na Pitera Rodforda,
koji nas je, igrom slučaja, obojicu podučavao.*

„I najmanja slučajnost je važna“, reče gđica Marpl u sebi. „Uvek je kasnije možete odbaciti ako je zaista slučajnost.“

Agata Kristi

Izjave zahvalnosti

Na stazi slučajnosti nismo ni prvi ni poslednji.

Hvala onima koji su koračali ispred nas i ostavili tragove u Svemiru beskrajnih mogućnosti. Posebnu zahvalnost dugujemo neumornim lovcima na slučajnosti Kenu Andersonu i Alenu Vonu, kao i Anđelu bibliotekaru koji nas je sve razmazio.

Hvala matematičaru Ijanu Stjuartu, psiholozima Krisu Frenču i Ričardu Vajsmenu, piscu Džonu Volšu, komičaru Arnoldu Braunu, zabavljačkom duetu *Kit i Udovica*, vidovnjaku Kregu Hamiltonu Parkeru, biologu Rupertu Šeldrejku, istraživaču Peti Haris, instruktorki planinarenja Kristini Ričards i advokatu Dejvidu Baronu. Hvala našem predivnom agentu Lujzi Grinberg i oštrookoj urednici Rut Nelson.

Hvala svima onima koji beleže slučajnosti i čuvaju ih za potomstvo. Hvala Sju Karpenter koja nam je drage volje otvorila svoju beskrajnu arhivu.

Hvala najzad i našim miljenicama – dvema Lorama Bakston – čiji će vam balon pući u lice ako poreknete da je slučajnost dražesna, zavodljiva, jeziva, vragolasta i beskrajno zanimljiva.

Prvi deo:
SLUČAJNOST POD MIKROSKOPOM

Prvo poglavlje KOSMIČKO DA!

Znam da smo se već sreli.

Pričajmo. Sigurno imamo mnogo toga zajedničkog. Krenimo od opštih stvari – od jezika, rase, nacionalnosti, pola, boje ulaznih vrata, ljubavi prema italijanskoj kuhinji, želje da gacamo po barama... Krenimo od ove knjige!

Ubrzo ćemo stići do mestâ koja smo oboje posetili, govorićemo o prilikama u kojima smo se mimoišli, u kojima su nas neznanci razdvojili, otkrićemo da imamo zajedničke poznanike...

Što duže budemo pričali, više ćemo otkriti. Ubrzo ćemo ustanoviti da smo živeli u istom gradu, išli u istu školu, imali istog knjigovođu, isti san... Otkrićemo da smo rođeni u istoj bolnici. Možda smo se zajedno vozili londonskim autobusom? Možda smo se, stojeći u njemu rame uz rame, očešali jedno o drugo?

Zašto nas od toga podilaze žmarci? Da li to nešto znači? Ne, ne znači ništa. U prevozu se uvek očešemo o nekoga i to nas nimalo ne uzbuđuje.

Ali sad već nismo stranci. Upoznali smo se i shvatili da se oduvek poznajemo. Ako postanemo prijatelji, smatraćemo sve prethodne susrete (kako ostvarene tako i one neostvarene) veoma značajnim. Zvaćemo ih slučajnostima. Ipak, oni će za

nas predstavljati nešto više. Lični doživljaj je u biti slučajnosti. Slučajnost je uvek osobita, lična, uvek *u vezi s nama*.

Sudbina nas je izdvojila. Baš nas dvoje... To je ta jeziva pomisao.

I svima nam prođe kroz glavu, naročito ako želimo jedni drugima da se dopadnemo. Ispipavamo se u potrazi za dodirnim tačkama poput plesnog para koji usklađuje korak. Slučajnost nam godi jer smo vrsta sklona uspostavljanju veza. Kad bi bilo moguće napraviti sveobuhvatnu mapu ljudske aktivnosti, povezati linijama sve prijatelje, rođake, dolaske, odlaske, poslate i primljene poruke, želje i predmete želja, dobili bismo jedno veliko, zamršeno klupko koje iz dana u dan postaje sve veće i zamršenije.

Svako od milijardi ukrštanja predstavlja vezu koja čeka da je prepoznamo kao slučajnost. Slučajnost je svuda. To je opšta pojava. Pol Kameroner* kaže da je slučajnost manifestacija kosmičke povezanosti višeg reda, jedne moćne sile koja – za razliku od gravitacije – deluje selektivno i privlači stvari prema njihovom afinitetu. Primećujemo je samo kad je na vrhuncu, na trenutke, kao treptaje sunca na namreškanoj vodi.

Ne znamo šta bi mogla biti ta sila koja utiče na sve nas. Među ponuđenim odgovorima su više inteligencije, dobronamerni i zlonamerni bogovi i vanzemaljci, psiho-magnetno polje, moć ljudskih misli, sistem paralelnih svetova rasprostrtih u dimenzijama različitim od naše. Sve je to lako izreći, teško razumeti i nemoguće dokazati.

Vratimo se onome što znamo. Većina oseti žmarce kad se nađe oči u oči sa slučajnošću. Možda se radi tek o treptaju mašte, ali što je slučajnost neverovatnija, jači je dodir nevidljivih prstiju koji pipaju niz kičmu.

Slučajnost koja udari kao grom iz vedra neba – kao kad, na primer, nabasamo na davno izgubljenog prijatelja u nekom

* Paul Kammerer (1880–1926) – kontroverzni austrijski zoolog. (Prim. prev.)

nepoznatom gradu ili na buvljoj pijaci pronađemo igračku iz detinjstva – lako može da uzdrma čak i najveće skeptike.

Šta je to u vezi sa slučajnošću što izaziva emocije? Uzbudeni smo jer nas dodiruje nešto izvan nas. Imamo utisak kao da nas neko izdvaja. U jednom trenutku posrćemo kroz kaos svakodnevice (pokušavamo da se javimo na telefon dok se s dečjim kolicima guramo u prevozu), a već u sledećem – sve je savršeno jasno. Sve se sabira u žižu. Strepnja da smo sićušni i ništavni naspram hladne, uzdržane vasseljene iščezava. Postajemo deo velikog kosmičkog DA!

Istraživanja pokazuju da su ljudi koji primećuju slučajnosti po pravilu samopouzdaniji. Svaka slučajnost koja ih okrzne – čak i ona najbeznačajnija – samo hrani njihov optimizam. Oni znaju da stvari prosto čekaju da im se dogode, da ih jedini potpisani primerak jedinog očevoeg romana čeka u nekoj prodavnici polovnih knjiga u Gvadalupeu, da u nekom stanu u Hong Kongu, po svoj prilici, živi sestra za koju još nisu saznali, te da prsten s pečatom koji im je skliznuo s prsta u Holandiji leži negde na dnu bivšeg jezera Zojder, vrebajući udicu zaprepašćenog ribolovca koji će ga izvući na površinu. Prijemčivi za slučajnost, ti ljudi znaju da lutrija beskrajnih mogućnosti svakog časa može izvući njihov srećan broj. Ovaj svet za njih nije tako nepregledno, zbunjujuće mesto.

Hajde da se vratimo onoj knjizi koja strpljivo čeka u Gvadalupeu. Pretpostavimo da ju je napisao moj otac. Ako biste vi naleteli na nju, vama to ništa ne bi značilo. Najzad, u prodavnici polovnih knjiga uvek svašta može da se nađe. Ali kad bih je pronašao ja, otvorio je i u njoj prepoznao potpis koji je moj pokojni otac nažvrljao kad je bio mlađi od mene, to iskustvo bi za mene bilo neobično važno. Nisam siguran šta bi taj događaj tačno predstavljao, ali moj svet više ne bi bio isti. Verovatno bih, u najmanju ruku, morao da sednem.

U svom delu *Jung and the Story of Our Time* (Jung i priča našeg vremena), knjizi o Karlu Jungu, švajcarskom psihologu

koji je definisao koncept sinhroniciteta, Lorens van der Post* kaže: „Slučajnost nikad nisam doživljavao kao nešto beznačajno i besmisleno već, poput Junga, kao pojavu prepunu smisla. Oduvek sam slutio da je slučajnost manifestacija nekog višeg zakona kojeg smo svesni u nedovoljnoj meri... Iako je, posmatrano iz perspektive naših kratkih života, slučajnost nemoguće do kraja razumeti i razjasniti, koliko god da je ograničeno naše razumevanje tog fenomena, ignorišemo ga isključivo na sopstvenu štetu.“

Znamo da su slučajnosti događaji, stvari i misli koje je zajedno naneo vetar – stvar pukog slučaja – ali zato što odzvanjaju tako intimno držimo ih za nešto više od toga. Kad slučajnost ostavi dubok trag u našem životu, ko sme da kaže da grešimo? Pogledajmo šta se dogodilo Margaret Mjur:

Dok je živela u Kairu za vreme Drugog svetskog rata, Margaret Mjur se sprijateljila s jednim oficirskom koji je tamo bio stacioniran. Bilo je to jedno od onih prijateljstava koja vrlo lako prerastaju u nešto više, međutim, oboje su bili venčani i odlučili su da se na tome zaustave. Posle rata, vidali su se tek jednom u dve godine na večeri u oficirskom klubu. I dalje su privlačili jedno drugo. Oboje su već imali porodice.

Prošlo je četrnaest godina i njihovi susreti se dodatno proređiše. Jednog dana, Margaret oseti snažan poriv da pozove svog prijatelja. Dugo ga već nije videla, ali ipak je rekla sebi da to verovatno ne bi bilo pametno i uzela da rešava ukrštenicu iz Dejli ekspresa. Želja da ga pozove nije je napuštala.

Grad u Maroku. Margaret upisa Marakeš i zastade... Njen prijatelj se zvao Eš! Posegnula je za telefonom, ali još jednom se suzdrža.

Nastavila je da rešava ukrštenicu. Hrapav glas. Dok je Margaret upisivala promukao, želja da ga pozove postade neizdrživa.

* *Laurens van der Post* (1906–1996) – južnoafrički pisac, novinar, ratni heroj, filozof, istraživač. (Prim. prev.)

Podigla je slušalicu i okrenula broj njegove kancelarije. Javila se sekretarica: „Žao mi je, ali gospodin Eš je umro pre dve godine.“

Margaret je bila uzdrmana. Želeći da sazna nešto više, okrenula je njihove zajedničke poznanike. „Istina je“, rekoše. „Trebalo je da ti javimo. Imao je rak grla. Pre nego što je umro, govorio je tako promuklo...“

Taj događaj je na Margaret delovao veoma zbunjujuće, što i nije neobično. Margaret je racionalna žena koja još ne zna kako da ga objasni.

„Napunila sam sedamdesetu, ali i dalje ne znam šta o tome da mislim“, kaže Margaret.

Skeptik bi osporio značaj Margaretinog iskustva. Rekao bi da tek puki slučaj stoji iza činjenice da su se tog dana reči iz ukrštenice podudarile s njenim mislima. Rekao bi da je Margaret, od hiljada pojedinosti koje su uticale na nju, izdvojila samo one u vezi s Ešom. Šta je s ostalim rečima iz ukrštenice? Šta one imaju da kažu u vezi s njenim prijateljem? Šta bi bilo da je Margaret uzela da rešava šahovski problem? Da li bi joj se i on obratio?

Može biti da je skeptik u pravu. Ipak, on ne može da porekne snagu iskustva. U krajnjoj liniji, skeptik ne uviđa poentu. Margaretin slučaj možda i nije bio nameran (u smislu da ga je neko ili nešto prouzrokovalo), ali nije bio ni bez smisla. Doveo je do toga da je Margaret, pod jedan, saznala za smrt svog prijatelja, i pod dva, učinio je da oseti povezanost s njim, uprkos vremenu i prostoru koji su ih razdvajali.

Razlog zbog kojeg volimo priče o slučajnostima i što smo skloni da u njih poverujemo leži u činjenici da podsećaju na mitove i bajke. Imaju dramatične, sudbinske obrte, tiču se života i smrti, u njima je uvek mnoštvo opčinjavajućih stvari poput ukrštenica, prstenja, ključeva, adresa, brojeva, datuma. Njihovi zapleti su gotovo ritualnog karaktera. Svi događaji, likovi, snovi i misaoni tokovi moraju se dati tačno određenim redosledom

kako bi priča o slučajnosti kulminirala na pravi način. Dobra priča o slučajnosti ima težinu antičke drame, a uz to je još i istinita...

Pisali smo ovu knjigu svesni svega toga i nismo škrtarili na pričama. U drugom delu ih je gotovo dvesta. Ostatak je raštrkan između korica. Neke su sad već poznate, klasične priče o slučajnosti koje nam prosto nisu dozvolile da ih izostavimo. Neke su u ovoj knjizi ispričane prvi put.

Karl Jung je nazvao slučajnost „činom stvaranja u vremenu“. Snaga priča koje ćete pročitati, emotivna pročišćenja i promene koje su doživeli njihovi junaci svedoče u prilog tome.

Pisci imaju poslovni sporazum sa slučajnošću. Nema ih baš mnogo koji će doleteti iskušenju da ubace dramatičnu slučajnost kako bi razdrmali i oživeli radnju. Bez slučajnosti komedija ne bi bilo. Alegorija i metafora, stilske figure koje nastaju povezivanjem dve raznorodne ideje, imaju za cilj da čitalac osmotri stvari pod drugačijim svetlom. Šta radi pisac Stiven Spender kad nosače daljinskih električnih vodova koji se pružaju dolinom opisuje rečima „ogromne, gole devojke bez tajni“? On koristi vizuelnu snagu jedne potpuno neočekivane slike kako bi prodrmao čitaoca i u njemu probudio asocijaciju na gotovo razmetljiv prostakluk. Strogo govoreći, metafore nisu slučajnosti jer ih je načinio čovek, ali služe istoj svrsi – spajaju nepovezane celine kako bi se nešto obelodanilo.

Kad je jedan novinar upitao pisca Isaka Baševisa Singera kako je uopšte u stanju da piše u tako neurednoj radnoj sobi, ovaj odgovori: „Ali savršeno je ovako!“ Prostorija je bila zatrpana nestabilnim gomilama papira i naslaganih knjiga. Kad god bi mu ponestalo inspiracije, objasnio je Singer, neka bi se po pravilu obrušila i u krilo bi mu sletela hartija s idejom.

Pisci gaje veliko poštovanje prema jednoj posebnoj vrsti slučajnosti koja se javlja prilikom istraživanja teme. Korisni podaci tad stanu da se pojavljuju skoro na svakom koraku. Karl Jung

je tu pojavu nazvao anđeo bibliotekar. Zahvalni pisci mu noću ostavljaju darove kraj svojih polica s knjigama.

Dok se Martin Plimer spremao za pisanje ove knjige, tražio je podatke o neutrinima – česticama toliko sićušnim da ih niko nikad nije video. Martin je želeo da sazna kako smo to povezani, ne samo jedni s drugima, već i s neživim svetom u kojem obitavamo. Učinilo mu se da bi neutriini (čestice koje nastaju unutar zvezda i zasipaju našu planetu bez prestanka već milijardama godina) mogli da budu to kosmičko vezivno tkivo. Neutriini proleću kroz nas i kroz Zemlju podjednako lako kao kroz prazan subatomske prostor. Martin nikad ranije nije čuo za neutrine. Odjednom, neutriini su bili svuda.

Nasumice je otvorio novine i naišao na članak o istraživanju neutrina. U romanu koji je čitao pronašao je zanimljivu teoriju o neutrinima. Upalio je televizor i čuo bivšeg američkog predsednika, Bila Klintonu, kako spominje neutrine u svom govoru. Zagledao se u jagodicu prsta. Milijarde neutrina proletale su kroz nju svake sekunde. Čitav svet je poneutrinio! Baš je čudno to što ih Martin nikad ranije nije primećivao...

Naravno, neki će reći da su sve te „trice“ stalno oko nas, te da samo čekaju da ih zapazimo u salvi informacija koje svakodnevno bombarduju naša preopterećena čula. Ljudska pažnja jeste selektivna. Primećujemo samo ono što nas u datom trenutku zanima. Neutriini su te nedelje bili u modi i bilo ih je svuda. Čitav svet se podredio Martinovoj trenutnoj opsesiji. U nedelji neutrina, božanski pretraživač nemilice je izbacivao nove ideje, linkove i informacije...

Ali teorija baražnog efekta ne može da objasni slučaj dame Rebeke Vest, istoričarke koja je tragala za sasvim određenim odlomkom među sudskim transkriptima Nirnberškog procesa. Kad je u Kraljevskom institutu za međunarodne poslove otkrila stotine neindeksiranih tomova, Rebeka Vest je bila užasnuta. Nakon sat i uzaludnog prelistavanja, požalila se jednom od bibliotekara.

„Ne mogu da ga pronađem“, rekla je. „Ne znam odakle da počnem.“

U očajanju se mašila za tom s police. „Može biti bilo gde“, rekla je i otvorila ga na strani koja je sadržala traženi odeljak.

Primamljiva je ideja da se tu radi o nečemu manje ćudljivom od slučaja. Nije li taj pasus želeo da bude pronađen? Da li je Rebekin um, usredsređen na pravi način, ispravno zaključio u kom se tomu skriva ili je prste umešao anđeo bibliotekar? Šta god da joj je priteklo u pomoć, izgleda da sve blagosilja bez razlike. Za Rebeku Vest, blagoslov je bila jedna od nebrojenih prepiski sa suđenja masovnim ubicama. Za pobožnog ribara iz Zanzibara, željnog svedočanstva o prisustvu svemogućeg Boga, riba u čijoj su se krljušti, ispisane starim arapskim pismom, skrivale reči: „Nema drugog boga osim Alaha.“

Slučajnost se jati oko naših trenutnih interesovanja. Zamislite koliko ih je kad ste obuzeti upravo slučajnošću. Koreni ove knjige leže u istoimenoj petodelnoj seriji koju je za BBC-jev *Radio 4* snimila produkcijska kuća *Testbed*. Od kad smo počeli da radimo na njoj, slučajnost nam nije dala mira. Disala nam je za vratom. Novine su se same otvarale otkrivajući članke o slučajnostima. Telefonirali smo ljudima prekidajući ih usred pisanja upravo o slučajnostima. (Tako su nam bar rekli. Treba imati u vidu, naravno, da su se i oni bavili istim zamešateljstvom.)

Jednog dana, vraćajući se iz Portsmuta gde smo intervjuisali ženu koja je istraživala slučajeve vidovnjaštva, svratili smo u pab da nešto pregrizemo. Odjednom, Martin poče da mi opisuje jedan automobil koji je video u Londonu. Bilo je to veoma neobično. Za razliku od ostalih muškaraca, Martin je potpuno nezainteresovan za automobile. On ne ume da ih razlikuje. Ne zna čak ni koja kola vozi. Ipak, taj automobil ga je opčinio do te mere da je Martin čak uspeo da upamti marku. Radilo se o audiju.

„Da li bi ga kupio kad bi imao para?“, upitao sam ga.

„Bih“, odgovori Martin. „Mislim da bih...“

„Ako je tako, znam tačno gde ćeš to da uradiš“, rekao sam i pokazao prstom kroz izlog iza njegovih leđa. S druge strane ulice, nasuprot paba u kojem smo sedeli, nalazila se prodavnica automobila koja se zvala *Audi „kod Martina“*.

Još na samom početku rada na ovoj knjizi, Martin se latio čuvenog naslova Artura Kestlera iz 1972. godine *The Roots of Coincidence (Koreni slučajnosti)*. Čitao ga je ležeći u kadi. Martin je u to vreme prebirao po svojoj kolekciji starih ploča. Puštao ih je jednu po jednu s ciljem da utvrdi šta zadržava a šta odlazi u đubre. Dok se jedne večeri čvario u kadi s knjigom doktora Keslera u rukama, negde u pozadini začuo se glas zaboravljenog pevača iz Sautenda po imenu Miki Džep...

Martin je bio zadubljen u štivo. Pokušavao je da pohvata konce priče o paranormalnim fenomenima i eksperimentima s telepatijom. Čitao je o pionirskom istraživanju koje je u Rusiji sproveo naučnik po imenu Behterer. Strepeći da vlasti ne pomisle da se bavi besmislicama, Behterer je u svojim radovima telepatiju krstio novim imenom. Nazvao ju je „biološki radio“. U trenutku u kojem je Martin pročitao taj podatak, Miki Džep je u drugoj sobi izgovorio reči „radio Prirode“. Pevao je o telepatiji među ljubavnicima: „*Ne moraš ništa da mi kažeš jer već znam / Sve sam već čuo na radiju Prirode.*“

Da je Martin stari Grk, za njega bi to bilo dobro predskazanje. Tako ga je i doživeo.

Martin i ja smo nešto kasnije nasumično intervjuisali prolaznike na ulici. Već šesta osoba koju smo zaustavili posvetila je život beleženju slučajnosti. Dotad smo već bili naviknuti... Slučajnost? Pa, znate, mi možemo da je prizovemo kad god poželimo... Možda je trebalo na vreme da se okrenemo igrama na sreću?

Misleći o slučajnostima kao o blagonaklonim pojavama, dosad smo se kretali prijateljskom teritorijom. Ni nasumični događaji ni ruka Božja – za šta god se od to dvoje opredelili

– nisu uvek prijateljski nastrojeni. Zašto bi slučajnost bila drugačija? Nesrećne slučajnosti događaju se sve vreme.

Da vam se nepoznata žena ispiški u kofer misleći da je to kofer njenog nevernog muža (smejte se, ali zaista se dogodilo!), verovatno biste pomislili da vas snima skrivena kamera.

Da od svih ljudi u gledalištu zalutala loptica za kriket odabere baš vas i vaše oko, verovatno biste pomislili da ste strašan baksuz. Šta biste rekli da vas samo minut kasnije pogodi u isto mesto? Kao sve najzanimljivije priče o slučajnostima i ova zvuči izmišljeno. Ipak, Pedi Gardener (kojoj je juna 1995. godine nakon utakmice sa *Saseksom* udarač *Gločestera* Endru Simonds poklonio buket cveća) ne bi se složila s tim. Pedi mora da je pomislila da je žrtva neke kosmičke zavere, ali imala je o čemu da priča svojim drugaricama...

Šta bi bilo kad bi svi putnici *Boinga 747* u ručnom prtljagu prokrijumčarili po jedan minijaturni nakovanj? Let se ne bi baš najbolje završio. Priča bi nas oduševila u novinama, romanu ili na filmu, ali sigurno je ne bismo čuli iz prve ruke. Slučajnost zaokuplja čak i kad donosi nesreće, muke i nedaće. Svako koga odabere, bez obzira na cenu koju plati, ima utisak da ga je izdvojila od drugih. Ipak je bolje biti primećen, pa kud puklo da puklo, nego zauvek ostati u senci...

Trudili smo se da svaka priča u ovoj knjizi bude posebna i zanimljiva na svoj način. Uz nekoliko već poznatih, poput priče o *Titaniku* ili one o sličnostima između Abrahama Linkolna i Džona F. Kenedija, u knjizi ćete pronaći srećne i nesrećne, smešne, tužne, nasilne i romantične priče. Odbacili smo mnoge slučajeve poput: „Bila sam na letovanju na Tajlandu i tamo srela ženu koja je s mojim bratom išla u školu u Anglisiju!“ Takvu priču bismo zadržali samo ako je žena imala ljubičasti karmin i umela da zviždi kao zviždavka.

Uživajte u knjizi.

Verujemo da hoćete. Najzad, slučajnost nam je zajednička ljubav. Ko zna? Možda ćemo se jednog dana ponovo sresti.

A možda i nećemo...

Budimo realni. Ne možemo uprkos žmarcima i jezi po vasceli dan sedeti u kući, čekajući da nam se s neba, iz loše natovarenog aviona bezbednosne agencije *Sikjurikor*, u dnevnu sobu sruči tovar zlatnih poluga. Lepo je biti deo velikog kosmičkog DA! Ipak, život ne sme da se zaustavi. Kao što kaže komičar Arnold Braun: „Svet je mali, međutim, ogroman je posao okrećiti ga!“